

ПОТЕНЦІАЛ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕТНОМИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проаналізовано етнокомпонент музичного навчання школярів на прикладі чинних в Україні навчальних програм. Показано особливості природи музики як стержня в синтезі мистецтв, що суттєво для реалізації змісту музичного навчання в сучасних соціокультурних реаліях. Етномистецька компетентність подається як інтегральне особистісне утворення і результат занурення учнів у різні види фольклору – музичного, поетичного, танцювального, театрального, народного декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: *потенціал музичного навчання, етнокультурна компетентність, етномистецька компетентність, синтез мистецтв, зміст освіти, фольклорні традиції етносу.*

Проанализирован этнокомпонент содержания музыкального обучения школьников на примере действующих в Украине учебных программ. Показаны особенности природы музыки как стержня в синтезе искусств, что существенно для реализации содержания музыкального обучения в современных социокультурных реалиях. Этнохудожественная компетентность рассматривается как интегральный личностный феномен и результат погружения учащихся в разные виды фольклора – музыкального, поэтического, танцевального, театрального, народного декоративно-прикладного искусства.

Ключевые слова: *потенциал музыкального обучения, этнокультурная компетентность, этнохудожественная компетентность, синтез искусств, содержание образования, фольклорные традиции этноса.*

The ethnocomponent of the content of musical education of schoolchildren is analyzed on the example of curricula operating in Ukraine. The features of music's nature as a core in the synthesis of arts are shown, which is essential for realizing the content of musical education in modern sociocultural realities. The effectiveness of complex musical education for implementation of ethno-pedagogical potential of musical art is proved. Ethno-artistic competence is defined as the process of motivated and effective mastering of the values of different arts on based on the musical folklore of one ethnic group, along with development of respect for the folklore values of other ethnic groups, which optimizes intercultural communication. Ethno-artistic competence is considered as an integral personal phenomenon and the result of immersion of students in different types of folklore - musical, poetic, dance, theatrical folklore, as well

as folk arts and crafts. An important aspect of ethno-cultural competence is polyethnicity as a vector of education of tolerance to the cultural diversity of the world.

Key words: *potential of musical education, ethno-cultural competence, ethno-artistic competence, synthesis of arts, content of education, folk traditions of ethnos.*

Глобалізація всіх сфер життя, що охопила усі країни світу, з одного боку, зближує культури, але водночас і посилює прагнення етносів до збереження своєї ідентичності. В українському законодавстві етнокомпонент мистецької освіти визнається як один зі стратегічних напрямів національно-патріотичного виховання (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про національні меншини в Україні»), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Державному стандарті базової та повної шкільної освіти, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України, концептуальних ідеях «Нової української школи». У китайському законодавстві аналогічні питання відображено в Законі КНР про освіту (1995), Державній національній програмі «Китай – ХХІ століття», Стратегії розвитку освіти в Китаї в ХХІ ст. Увага до етнокомпонентів мистецької освіти підкреслюється в Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження», документи ІСТМ (міжнародних конференцій традиційної музики під егідою ЮНЕСКО).

В дослідженнях учених як одна з ключових компетентностей постає етнокультурна, і, зокрема, етномистецька (Інь Хань, І. Кон, ЛуЛу, С. Лур'є, Ю. Руденко, Сунь Гоцянь, І. Ціко, О. Хижна), формування якої важливе для вирішення проблем толерантного співіснування в мультикультурному середовищі багатонаціональних країн, у тому числі й Китаю.

Етнопедагогічні аспекти музичного навчання розкрито в працях сучасних українських (В. Дикало, Г. Карась, М. Качур, Р. Осипець, В. Шахрай, Г. Яківчук) та китайських (Сююй Цзяюй, Чень Ін, Вей Лімін, Цзян Лібінь, Хай Лін) учених.

Мета статті – окреслити потенціал музичного навчання у векторі формування етномистецької компетентності як основи долучення до різних видів мистецтва, передусім фольклору.

Автором статті здійснюється педагогічне дослідження на аудиторії українських школярів, тому далі посилатимемося на навчальні програми з предметів мистецтва, які є чинними в українській загальній освіті.

Так, потенціал музичного мистецтва щодо формування етномистецької компетентності пов'язаний зі специфікою музики, а саме з її здатністю апелювати безпосередньо до емоцій і почуттів людини. Механізм цього полягає в тому, що музика є мистецтвом «інтонованого

смыслу» [1, с. 332], саме в інтонуванні втілюється емоція (Є. Назайкинський, А. Сохор, Ю. Чекан, Б. Яворський). У музичному фольклорі втілюється інтонація як емоція цілого етносу – його культури, історії, традицій тощо. Як зазначає В. Дикало, таке розуміння інтонації стосовно «музичного фольклору «набуває особливого смислу, як свого роду «етноінтонування» [2, с. 41]. Як стверджують естетико-мистецтвознавчі дослідження (М. Каган), музика здатна «притягувати» інші мистецтва і бути стрижнем синтетичного художнього образу – в театральних виставах (оперних, балетних, опереткових), циркових дійствах, естрадних видовищах, у поетично-музичних, поетично-хореографічних композиціях. Базуючись на синестезійності людського сприймання (О. Рудницька), музика викликає зорові й рухові асоціації, що утворює в уяві візуальні і пластичні образи.

Загально визнано, що основу музичного фольклору складає народна пісня. З нею тісно пов'язаний танець: у прадавньому фольклорі рух невід'ємний від мелодії, слова, сюжету, драматичної (обрядової або ігрової) дії [3]. Обрядові та ігрові форми фольклору (прообраз театру) також «злиті» з музично-пісенною та музично-інструментальною лініями.

Етномистецька компетентність – складник етнокультурної компетентності. Як зазначає Сюй Цзяюй, феномен етнокультури охоплює ідентичність, ментальність певного народу із конкретними соціо-психічними складниками, що забезпечує дотримання власних, відмінних від інших етносів, ціннісних установок, характеризується також відповідним етномисленням та етносвідомістю [6, с. 16].

Таким чином, потенціал музики щодо формування етномистецької компетентності закладений, передусім, у цінностях музичного (пісенного та інструментального) фольклору, а також у цінностях тих видів і жанрів мистецтва, які пов'язані з музикою (танець, образотворче, насамперед, декоративно-прикладне мистецтво, ігри та обрядові дійства як прообраз театру); отже, розкривається через залучення до комплексного опанування фольклору в різних видах діяльності – сприйманні та інтерпретації творів народного мистецтва, набутті знань про фольклорні традиції, виконанні, поширенні набутого досвіду через діалог з іншими.

Згідно чинного освітнього стандарту (редакція 2011 року) [5], змістовими лініями галузі «Мистецтво» є музична, образотворча, культурологічна. У розроблення документа закладено ідеї цілісності мистецького розвитку особистості, що забезпечується націленістю на формування міжпредметної мистецької компетентності, спрямованості навчання мистецтву на розширення досвіду спілкування і самовираження в різних видах художньо-творчої діяльності (Л. Масол). Прогнозується, що наприкінці навчання в основній школі в учнів сформовано навички художнього сприймання творів українських і зарубіжних композиторів, у тому числі створених на основі фольклорних етнічних традицій; учні оволодівають уміннями аналізу та інтерпретації інтонаційно-образного

змісту фольклорних творів, у тому числі тих, які належать до різних національних культур. Прогнозується, що в учнів формуються уявлення не лише про особливості музичної мови, а й про зв'язок музики з іншими видами мистецтва. Школярі накопичують необхідний для формування етномистецької компетентності репертуар через вивчення і виконання народних пісень та (класичних та сучасних) пісень, у тому числі створених композиторами на інтонаційній основі фольклору різних етносів.

Культурологічна змістова лінія також містить низку вимог до освітніх досягнень учнів, які спираються на досягнення в музичному навчанні. Передбачено, що дев'ятикласник вже має уявлення про різноманітні національні та регіональні музичні традиції та їх особливості; опанував численні явища художньої культури рідного краю, складником якої є явища музичного мистецтва. Разом з тим, у нього склався відносно цілісний поліхудожній образ світу у процесі вивчення образотворчого, театрального, кіномистецтва, які невід'ємні від музичної складової, що суттєво для формування етномистецької компетентності.

Тобто, організація змісту мистецької освіти в основній школі дозволяє зосередитися на опануванні музичних творів і водночас апелювати до досвіду, набутого на уроках образотворчого мистецтва із залученням досвіду сприймання та практичної творчості в інших мистецтвах. Наприклад, відповідно до чинної навчальної програми [4] зміст навчання в 7 класі є узагальненням вивченого в 5 і 6 класах (ознайомлення з особливостями мови і жанрів різних мистецтв) і концентрується навколо пізнання новітніх явищ у мистецтві в єдності традицій і новаторства. Єдиною для 7 класу темою є «Мистецтво: діалог традицій і новаторства» (розділи «Музичне мистецтво в нашому житті» та «Новаторство в музичному мистецтві»). В контексті формування етномистецької компетентності суттєво, що в учнів прогнозується набуття знань про особливості аранжування народної музики, розуміння особливостей відображення етнічних мотивів в композиторських творах, а також застосування таких знань і навичок у виконавській творчості та власній дослідницькій та соціокультурній діяльності. Відповідно, формуванню етномистецької компетентності має сприяти суголосність музичній лінії змісту уроків образотворчої лінії (розділи «Мистецтво в нашому житті», «Дизайн»); спрогнозовано, що учень оволодіває знаннями про архітектурні пам'ятки рідного краю, види декоративно-прикладного мистецтва (розпис, вишивку, витинанку, народну іграшку, орнаменти тощо) і вміє використовувати елементи у власній творчості, наприклад, у дизайні сучасного одягу з урахуванням етнічних мотивів. Окремою вимогою навчання мистецтву, зокрема стосовно музичної змістової лінії, є усвідомлення взаємодії мистецтв, у тому числі й через пізнання фольклору.

У свою чергу, курс «Мистецтво» у 8 і 9 класах має узагальнювальний характер стосовно попереднього навчального періоду. Його змістом

визначено стилі і напрями мистецтва різних національних культур та епох, але передусім, вітчизняного мистецтва (тема 8 класу – «Мистецтво в культурі минулого», 9 класу – «Мистецтво в культурі сучасності»). Припускається, що в результаті опанування курсу учні виявлятимуть здатність інтерпретувати твори відповідно до соціокультурного контексту, у тому числі етнічного; будуть обізнані у способах збереження культурної спадщини, розумітимуть значущість мистецтва в комунікації представників різних етнічних культур тощо.

У старшій школі зміст мистецької освітньої галузі спрямований на формування художнього мислення та світогляду учнів, поглиблення у них ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей, що охоплює, в тому числі, націленість на формування етнокультурної, зокрема, етномистецької, компетентності в різних видах мистецтва шляхом узагальнення знань, умінь і навичок, набутих в основній школі. Суттєво, що музичне навчання є складником змісту предмету «Мистецтво» (з 2017–2018 н. р., до того - «Художня культура»).

Передбачено, що в старшій школі увага зосереджується на вивченні українського мистецтва як складника світового мистецтва, охоплюючи, крім музичної спадщини в різних видах і жанрах, також спадщину в образотворчому, театральному, кіномистецтві, архітектурі. У музичному навчанні у старшій школі прогнозується досягнення осмисленого ставлення школярами до медіа-культури та її ролі в інформаційно-змістовому насиченні культурного середовища, формування умінь користування засобами масової інформації; критичного мислення й оцінно-ціннісного ставлення до культурного контексту тощо і особливо – практичного застосування здобутого художньо-естетичного досвіду в мистецькому самовираженні; зрештою, це і є індикатором сформованості компетентнісної сфери людини загалом. Формування етномистецької компетентності розглядається невід’ємно від усвідомлення школярами значення мистецтва в духовному розвитку особистості і особливо – осмислення ними мистецтва у власному житті.

Важливо, що навчальними програмами передбачено можливість вибору вчителем мистецького матеріалу для опанування учнями, що сприяє включенню творів різних етнічних культур для сприймання та художньо-практичної творчості учнів у різних формах.

Таким чином, принциповим і сприятливим для формування етномистецької компетентності є те, що українські школярі, досягаючи вітчизняну багатогранну мистецьку спадщину невід’ємно від світового художнього контексту, створюють у своїй уяві полікультурний образ світу. При цьому важливим для виховання толерантності й поваги до інших етнічних культур вбачається розуміння можливостей полікультурного діалогу в сучасному житті.

Підкреслимо, що музичне навчання учнівської молоді не обмежується

уроками, а відбувається й у позаурочний час через організацію позакласної діяльності учнів у різних формах – відвідувань концертів, театрів, організацію різноманітних заходів, у гуртковій роботі, під час реалізації творчих проєктів тощо. В силу того, що позакласна діяльність заснована на добровільній участі, відповідає інтересам і здібностям кожного, ця сфера шкільного життя є необмеженою у виборі форм і визначенні змісту.

Отже, потенціал музичного навчання школярів щодо формування у них етномистецької компетентності полягає в наступному:

– етномистецька компетентність є комплексною з погляду охоплення засобів її формування за видами мистецтва і мистецької діяльності учнів; такими засобами, крім музики, є інші види мистецтва (образотворче, архітектура, поезія, театр тощо), причому в різних варіантах поєднання;

– у контексті музичного навчання провідним засобом слід розглядати музику, а в комплексі етномистецької компетентності, відповідно, провідною складовою постає компетентність етномузична, яка формується переважно через опанування музичного фольклору – пісенного, інструментального;

– решта складників етномистецької компетентності за видами мистецтва і мистецької діяльності, формуючись у музичному навчанні, підпорядковуються провідному – компетентності етномузичній. Натомість їх формування здійснюється засобами інших видів фольклору, які пов'язані з музичним фольклором або у синтетичних різновидах (обрядових дійствах як прообразі театру; танцювальному фольклорі, що невід'ємний від музичної складової), або на засадах цілеспрямованого створення у процесі навчання таких зв'язків на підставі єдності теми, сюжету, аналогії виразних засобів (у літературно-музичних композиціях, оформленні музичних подій добром творів декоративно-прикладного мистецтва тощо);

– компенсаторність реалізації змісту уроку та позаурочного часу створює додаткові можливості для формування етномистецької компетентності, що впливає з варіативності форм діяльності учнів.

Таким чином, етномистецька компетентність, яка набувається школярами в музичному навчанні на уроках та в позаурочний час, має розглядатися як результат пізнання етноджерел рідного мистецтва у єдності видів і жанрів та як усвідомлення єдності культури світу – через зв'язок вітчизняного мистецтва з мистецтвом інших культур на основі традицій музичного фольклору.

Формування етномистецької компетентності учнів у музичному навчанні розглядаємо як цілеспрямований процес вмотивованого дієво-практичного оволодіння (пізнання, збереження, поширення) школярами системою музичних цінностей рідного етносу, передусім, музичного фольклору, у поєднанні з оволодінням фольклорними цінностями інших видів мистецтва (танцювального, театрального, декоративно-прикладного), пов'язаних з музичними, що відбувається невід'ємно від виховання в учнів

інтересу і поваги до мистецьких цінностей і фольклорних традицій інших етносів, дозволяє розуміти їхні етнічні особливості і толерантно здійснювати міжкультурну комунікацію.

Відповідно процес формування етномистецької компетентності має враховувати такі позиції:

– оволодіння музичним фольклором рідної культури на основі привласнення його як особистісної цінності;

– формування уявлень про багатство музичного фольклору культур Світу через ознайомлення і пробудження інтересу до специфічних особливостей світової етномузичної спадщини, виховання поваги до етнокультурного різноманіття та відмінностей;

– націленість на комплексне освоєння фольклорних мистецьких традицій рідного та інших етносів з урахуванням видової специфіки у єдності музичного, танцювального, театрального, декоративно-прикладного мистецтв на основі занурення у музичну складову.

Кожна з цих позиції враховує організаційно змістові особливості діяльності учнів на уроках та в позаурочний час. А формуванню етномистецької компетентності сприяє націленість реалізації змісту музичного навчання не на тому, що роз'єднує, а на тому, що об'єднує різні культури, адже через ціннісний вплив мистецтва ефективніше відбувається і національно-патріотичне, і полікультурне виховання. Тому перспективою подальших досліджень вбачається розроблення методичних засад реалізації етнопотенціалу музичного навчання, а також осмислення цього вектору у процесі підготовки вчителя до такої роботи з учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асаф'єв Б. В. Музыкальная форма как процесс / Б. В. Асаф'єв. – [Изд. 2-е]. – Л. : Музыка, 1971. – 376 с.
2. Дикало В. І. Поліетнічне виховання молодших школярів на музичних традиціях Волині: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 В. І. Дикало; НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2014. – 200 с.
3. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика: Методологія і методика / А. І. Іваницький. – К.: Заповіт, 1997. – 391 с.
4. Мистецтво. Для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392.
6. Сюй Цзяюй. Методичні засади етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики у процесі фахового навчання. Автореф. дис. канд. пед. наук. Спеціальність 13.00.02 – «Теорія та методика музичного навчання» / Сюй Цзяюй; НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2017. – 23 с.